

چاریتہ



شیرین یار یوسفزے

(ب)

ٲول حقوق مؤنڊي ڊي

ڊ ڪتاب نوم ڇاربتتت
ڇيرنه ڇيرين يار يوسفزمت
ڊ ڇيربڊو ڪال 2011
ڪمپوزنگ او ٲائيل ڇيام يوسفزمت

ڊيوه راڊيو او اُلفت مڄلي ته ڊ نشر و اشاعت اجازت ورڪرمت
شوي ڊه

ڊ مؤنڊلو ڊرڪوئت

Shereenyar@hotmail.com

WWW.PUKHTO.NET



تپون

دَ زروبی (مُنارې) کلي دَ فضل احمد آخون (ترکان) پۀ نُوم چي دَ خدایي خدمتگار تحریک یو کلک سپاهي وو ، دَ اولسي او ادبي دواړه ډوله شاعری یو منلے هنر کار وو - دَ معیاري چاربتو او اعلیٰ غزلونو دا خالق پۀ پښتو ژبه او پښتون قام ډېر حق لري. دَ یو پښتون وگړي او دَ پښتو ژبي دَ یو مئین لیکوال پۀ حېث زۀ دَ دغه تپون او خراج پۀ اړه دَ خپلي غاړې خلاصولو هڅه کووم -

روح دې ئې بناد وي -

(آمین)

شیرین یار یوسفزے



د شعر او چاربيتې په اړه خوبنيادي او

ضروري خبرې (د ليک وړو مېچ پرڅه)

پښتو ادب کښې په بنيادي توگه (Primary roots) ډېر کار پروت دے. زمونږ اکثر ليکوالان د روند تقليد په ذريعه د شهرت په نشه کښې په مخه مخه ځي خو بنيادي کار ته نه گوري. چې گټه اړوې نو لاندې ترې يو شاعر را اوځي. خو کوم چې د شعر تېکنیکي لوازمات دي، محاسن دي او د ژبې کوم حق دے نو هغه د سره څوک پېژني هم نه. زمونږه مشرانو چې کومه هنري پنگه مونږ ته پرېښې ده نو د نن لېکوال او محقق دا نه شي بيانولې چې دا کار ئې څنگه او په کوم هنر کړې دے. مونږ له دغه لږ کښې کار پکار دے خو بيا هم احتياط ډېر ضروري دے هسې د خبرې نه خبره جوړول هېڅ د فائدي کار نه دے. لږ کار دې وي خو په صحيح بنياد دې صحيح سمت باندې تگ وي، يو غېر ضروري خبره به مونږ د ځای نه کوم ځای ته بوځي. دغه لږ کښې ما د خپلې برخې کار کړې دے، د مقدمينو د ټول کلام د کتنې نه وروستو او د پښتو ژبې د مزاج د پوره جائزې نه پس ته چې زه څومره رسېدلې يم او کوم دريافت مخې ته راغلی نو د هغې په رڼا کښې تاسو سره دا څو خبرې شريکووم.

چاربيته هر کله چې شعر يعنې نظم دے نو تر ټولو اول به په دغه څه خبره او کړم چې مونږ څخه پښتو کښې شعر منظوم دے، که نور چا څخه آزاد وي نو وي به، خو مونږ څخه پابند دے او مونږ څخه د منظوم شعر تر ټولو قدېمه نمونه د ټپې په شکل کښې وجود لري ټپه آزاد شعر نه دے بلکه دا منظوم شعر دے، دغه وجه ده چې مونږ څخه د شعر نه مراد هم منظوم شعر وي. د ټپې يوه مصرعه د 9 سېلابونو او دوېمه مصرعه د 13 سېلابونو وي او په هر څلور سېلابونو کښې څلورم سېلاب دروند وي يعنې دا په څلورم وزن کښې ده. په ټپه کښې يو قسم له د قافيې خپل يو نظام هم شته، چې د دويمې مصرعې آخري لفظ کښې د "ه" او "ن" ه توري زياتولې شي.

د شعر او چاربتې په اړه ثوبنيادي او ضروري

خبرې

لكه شينه ، ورينه ، رايينه ، يمه ، حمه وغيره وغيره .
يعني په تپه كښې د بحر ، وزن او يو خاص قسم له قافيه هم شته او د پابند نظم له پاره صرف بحر او وزن هم كافي دے ، دلته د تپې د 9 او 13 چپو مصرعې مونږ ته دا اشاره هم راکوي چې مونږه د نظم يو صنف په دوه بحرونو كښې هم ليكلے شو او خاص دا چې وزن او بحر جدا شے دے .

د پښتو د شعري نظم خپل مزاج او نظام مونږ خائته رابلي . نورو ژبو كښې چې بحر او وزن سره يو شوي يا خلط ملط شوي نو دا په دې وجه شوې دي چې هلته د بحرونو او وزنونو كار د مقرر لفظونو په ذريعه سرته رسولے شي ، خو پښتو كښې دغه څه نشته او مونږه د شعر د مصرعو بحر د حركتونو د شمېر په حساب ټاكو او پېژنو ، دغه ځاى دا خبره هېڅ ابهام نه لري چې دا صرف او صرف بحر دے او وزن نه دے .

د سېلابونو يا حركتونو شمېر نه مونږ ته د يو شعر د وزن هېڅ پته نه لگي . يعني دا صرف ناپ دے او تول جدا شے دے . نو په دغه وجه دا دواړه ركنونه جدا جدا گڼل ضروري دي او بيا په دې باندې هم ځان پوهه كول غواړي . په بحر كښې مونږه صرف حركتونه شمارو چې د دوه مصرعو سېلابونه يا مطلعې سره د نورو شعرونو او مصرعو حركتونه په شمېر كښې يو هومره وي نو بحر پوره يا برابر وي خو اكثر د يو شمېر سېلابونو مصرعې او شعرونه هم د يو بل نه په وزن كښې جدا وي ، نو ځكه وايم چې وزن جدا ركن دے . مونږه چې كله لفظونه لوكو خبرې كوو نو د لفظونو په څه حركتونو زور آچوو ، او څه حركتونه بې زوره ادا كوو دغه زور والا حركتونه درانه سېلابونه دي او دا بې زوره حركتونه سپك سېلابونه دي او شعر كښې د دغه سېلابونو ځاى او ترتيب د شعر وزن جوړوي يوه مصرعه كښې چې كوم شمېر حركت باندې زور وي يعنې دروند سېلاب وي نو بله مصرعه كښې به هم دغه ځاى دروند سېلاب وي خو شعرته چې دا لفظونه لار شي نو د شعري خپل يو مزاج او نظام هم دے .

د شعر او چاربتې په اړه ثوبنيادي او ضروري خبرې

يعنې شعر ته چې لفظونه يو خاص ترتيب سره لار شي نو بيا دغه عام دروند سپلاب زيات دروند شي ، يعنې دا زور په غټ زور کښې بدل شي ، دې ته **Mega Stress** وئېلې شي او هر څلور حرکتونه يا هر پينځه حرکتونه کښې صرف او صرف يو دروند سپلاب پاتې شي ، دې نه علاوه د لفظ د نورو عامو درنو سپلابونو کردار ختم شي . د تقطيع د پاره به مونږ رباعي کښې د 5 سپلابونو يو سيټ جوړوو او نور صنفونو کښې به د څلور څلور سپلابونو سيټ جوړوو ، د 6 سپلابونو او 7 سپلابونو سيټ هم جوړېدې شي او څه پخوانو شاعرانو يو ځای نيم دا تجربه کړې ده خو صحيح د څلورو او پينځه سپلابونو سيټ د ۵ ، په ورومې سيټ کښې چې د يو شعريا مصرعې د پاره په کوم نمبر سپلاب زور وي يعنې دروند سپلاب وي نو ورپسې نور سيټونو کښې به هم دغه نمبر سپلاب دروند وي . دلته دا يوه خبره ده چې آخري سيټ نيمگړې هم راتلې شي (غزل او عام نظم کښې کم نه کم دوه او چاربتې کښې يو سپلاب نيمگړې راتلې شي) او هلته که د نيمگړتيا په وجه دروند سپلاب رانه شي نو دا خبر د ۵ ، وزن ئې برابر وي . مونږ ته د دغې طريقې نه د شعر د وزن پته لگي ، دا طريقه په انگرېزي ژبه کښې هم ده او زمونږه يو لېکوال ورور دروېش دراني صېب په دې کتاب هم ليکله د ۵ او هغو صرف په دا بحرونو او دا زور والا سپلاب خبره کړې ده وزن او بحر ئې بيا هم خلط ملط پرېښودي د ۵ او وزنونه ئې نه دي بيل کړي او د تارونو دا گنجی هم هغسې انجل بنجل پاتې شوې نو دا ټول کار ما سر ته رسوله د ۵ او په صحيح بنيادونو لارېم وزنونه مې معلوم کړي دي ، چې پښتو کښې صرف او صرف څلور وزنونه دي وزن او بحر مې خپله کښې جدا کړي دي ، نوره مې په قافيه ، ردیف او د شعر په روانۍ هم پوره خبره کړې ده ، کتاب راروان د ۵ ، دلته يو سوال دا د ۵ چې دا څلور وزنونه کوم کوم دي نو دا جواب د پر آسان د ۵ ، يعنې دغه سيټونو کښې چې کوم سپلاب دروند وي ورومې ، دوېم ، درېم يا څلورم نو دا به د شعر د وزن نوم هم وي که ورومې سپلاب دروند وي نو دې ته به ورومې وزن وايو ، که دوېم دروند وي نو د ۵ ته به دوېم وزن وايو .

د شعر او چاربيتې په اړه خوبنيادي او

ضروري خبرې

او هم دغسې چې سیت کښې درېم او څلورم سپلاب دروند وي نو دې ته به درېم او څلورم وزن وایو ، په رباعي کښې ما د پښتو د خپل مزاج سره سم یو لار وپستې ده او دا سیت د 5 سپلابونو جوړووم او د 10 سپلابو مصرعې په دوه ټوټو کښې راځي خو دلته دا خبره او کرم چې وزن به دلته هم صرف څلورم وي ، پښتو کښې پښخم سپلاب ته زور نشي منتقل کېدای ، دا غټه نکته ده نو په دا سوب باندې پښتو کښې صرف څلور وزنونه دي ، او بحرونه زیات دي څه دولس جوړېږي ټول ، خو چاربيتې او تپې نه علاوه د بل صنف بحر په 9 او 13 سپلابونو کښې نشته ، کوم غزلونه چې په 13 سپلابونو کښې گڼلې شي ، نو دا په اصل کښې د 14 سپلابونو وي ، ځکه چې دغه غزلونو کښې اخري ، دروند سپلاب باندې نور هم زور دای ، دغه زیات زور او طول بیا یوه چپه زیاتوي یعنی د یوې چپې کمه پوره کوي ، او دغه غزلونو کښې شعرونو اوله مصرعه پخه د 14 سپلابونو وي نو 7-8-10-11-12-14-15-16 سپلابونو شعرونو عام دي ، په دا کښې د 7-8 سپلابونو بحرونو ته لنډ بحرونه او د 10-11-12 سپلابونو بحرونو ته درمیانه او د 14-15-16 سپلابونو بحرونه ته اوږده بحرونه هم وائي .

او بحر ، وزن ورسره قافیه او ردیف وغېره د شعر تکنیکي لوازمات دي ، دې پسې بیا محاسن راځي او هغې له پاره مونږ څخه علم بدیع شته ، دې نه وروستو دریم نمبر باندې خیال راځي ، څلورم بیا نظریه ، فلسفه یا عقېده وغېره هم دي خو دا د شعر ضرورت نه دای ، البته د یو خاص هنر او طریقې سره د شعر اهمیت سیوا کوي خو شعر ډېر خوند په خیال کوي ، او شعرته د نظریې او فلسفې ضرورت نشته ، خو د آهنگ خبره صرف د قافیې سره تعلق لري او یا بیا د شعر په محاسنو کښې د علم بدیع سره یعنی صنعت تجنیس سره . دا د هېئت سره تعلق نه لري ، په صوتي ترکیبونو یا ښکلا خو د شعر صنف او هېئت نه بدلېږي نو ځکه د شعر هېئت جدا کار دای .

د شعر او چاربيتې په اړه خوبنيادي او ضروري

خبرې

اوس که موسیقي والا د شعر يو صنف يا د هغې يو بحر او وزن ته د خپل ميدان يا ضرورت له مخه خپل څه نوم ورکوي نو دا جدا مسئله ده.

تر کومې چې د چاربيتې خبره ده ، نو چاربيتته د نظم يو صنف دے . د پښتو اولسي ادب کښې مقبول عام صنف دے ، دې نه علاوه که مونږ د شعر په هغه درې ، څلور لوازماتي حوالو نظر او کړو ، نو د تکنیک په حواله سره هم دا يو باقاعده نظام لري ، د محاسنو په اړه هم دې کښې ډېر څه شته ، او د خيال په نسبت هم پوره آب و تاب لري چاربيتته کښې د خيال درې واړه غټ قسمونه مبتکر خيال مصور خيال ، مفسر خيال په نظر راځي ، دغه صنف ته صرف او صرف اولسي شاعرانو توجه ورکړې ده ، که چرې دې ته (لکه د احمد دين طالب) عالمانو او پوهانو شاعرانو هم څه پام کړې وے ، او د خپلې برخې کارنې ورکښې کړې وے نو دا به نن په يو بل مقام وه ، او ځای په ځای څو کمزورۍ او نیمگړتياوې به هم نه وې .

خو دلته بله يوه خبره هم شته او هغه دا چې اولسي شاعرانو نه علاوه نورو شاعرانو ډېر نظمونه داسې هم ليکلي دي چې هغه مربع ، مخمس او مسدس نه لږ جدا دي او مطلع ده ورسره ، او دا نمونه چاربيتې هم شته ، دا نظمونه د تکنیک ، محاسنو او خيال په حواله سره ډېرې اعلى نمونې دي . ځينې پکښې نظرياتې او فلسفيانه رنگ هم لري .

که چرې مونږه دغه ټول نظمونه چاربيتې حساب کړو نو بيا خو به چاربيتته نوره هم ډېره معياري او شته منه او قوي شي ، ورسره به دا گيله هم ورکه شي چې گڼې اولسي شاعرانو نه آخوا نور شاعران چاربيتته ليکي نه او يا چاهېدو ليکلې نه ده ، او دا کار به هم وښي چې د دغه نظمونو په واسطه به دغه نوې دور کښې چاربيتې ليکلو ته لا زيات پام وښي .

د شکر او چاربېتې په اړه خوبنيادي او ضروري

خبرې

چاربېته کبې عموماً چُستي او رواني ډېره وي ، چاربېته ډېر قسمونه لري خو د تکنیک په حواله دا اکثر په دوه بحرونو او دوه وزنونو کبې هم ليکله شي ، د جوړښت په حواله سره ئې هم ډېر قسمونه دي ، چاربېته کبې مونږ ته يو د بحر او وزن په حواله سره قسمونه په نظر راځي او بل طرف ته د بندونو او مصرعو د جوړ او شمېر په حواله سره نمونې په لاس راځي ، او د چاربېتې تقطیع به هم د څلور څلور سېلابونو د سېټ په ذريعه وي او دې کبې هم صرف څلور وزنونه دي ، بحرونه ئې زيات دي ، د 9 او 13 سېلابونو بحرونه هم د چاربېتو بحرونه دي ، د تپې د ورومبې او دوېمې مصرعې نه سېوا دا بل صنف کبې نشته ، نو په دا سوب وایم چې د چاربېتې په اړه د بحر او وزن قاعدې او قسمونو ته کتل دي او بل د بندونو او مصرعو حجم او شمېر ته .

د چاربېتې په تقطیع کبې هم دا خبره د یاد ساتلو ده چې اکثر د يو وزن او بحر په مصرعو کبې چرته چې يو سېلاب کم ولید شي خو چې غور وکړ شي ، نو هلته په آخري دروند سېلاب زور زيات شو وي ، دا زيات زور يا طول د يو سېلاب کمه پوره کوي او دا به پوره حسابېږي ، د تقطیع د پاره د څلور څلور سېلابونو سېټ جوړول او بيا کتل چې دروند سېلاب کوم يو دے ، دا مونږ ته وزن بنائي او بحر هم زنجیری ، نیمکی ، کره بند او سوره ټولو چاربېتو کبې د څلور څلور سېلابونو سېټ جوړېږي ، او هر سېټ کبې يو يو سېلاب دروند وي ، دغه ټولو کبې يو دوه چاربېتې مختلفي دي چې پکبې يو ستاري ده او دا په وزن د رباعي ده ، د دې تقطیع په څلور څلور سېلابه سېټ هم ده او په اووه اووه سېلابه سېټ هم ده . دا په څلورم وزن کبې ده او مصرعه دوه دوه ټوټو کبې ، د اووه اووه يعنې د څوارلس سېلابونو وي چې څلورم سېلاب دروند شي نو بيا صرف يو دروند سېلاب راتله شي دغه ټوټه بحر کبې ، خو دې له چې مونږ د اووه اووه سېلابه سېټ مخصوص کړو نو دا زياته صحيح ده او بله هغه چاربېته ده چې د هغې په تقطیع کبې د بحر سېټ د درې درې سېلابونو دے .

د عام نظم او چاربيتې تر مېنځه بيلتون

(دويم ليک)

زمونږ د پښتو شاعري کښې څه نظمونه د مربع ، مخمس ، مسدس ، مسبع ، مسمن ، متسع او معشر (مسمط) غوندې دي څه خو داسې دي چې ځانله ځانله څلور څلور مصرعې بندونه دي ، اکثر خو سرونه يعنې مطلعې هم لري زمونږ د اولسي شاعري دا مقبول عام چاربيته صنف هم دغه ډول د (بندونه بندونه او سروالا) لکه دا ټول د پښتو خپل مسمط يو نظام د. چاربيته په خپل اولسي لب و لهجه او دا لاندې څو نخبو يا نکتو باندې ځانله خپل شناخت جوړوي .

د چاربيتې څو غټې غټې نخبې

-1 دې کښې چستې او روانې ډېره وي .

-2 د دې سر يعنې مطلع اکثر قسمونو کښې دوه بحرونو او وزنونو کښې وي ، کله خو صرف بحر جدا وي او کله ورسره وزن هم بدل وي او هم دا صورت حال په نورو نظمونو کښې نشته . نور نظمونه که چېرې مطلع هم لري خو ټول په يو بحر او وزن کښې وي چرته يو قسم دوه کښې که يو ټکره اضافه کېږي هم خو بيا هم ترتيب او وزن يو شان راروان وي .

-3 ځېنې چاربيتو کښې د بند آخري د جوړ مصرعه چې سر سره هم قافيه کولې شي نو دغه مصرعه د مطلعې د ورومبې مصرعې سره هم قافيه کېږي ، په عام نظم کښې داسې حال د ، چې که مطلع کښې دواړه مصرعې هم قافيه نه وي نو بندونو کښې آخري د جوړ مصرعه د نظم د مطلعې د دويمې مصرعې سره هم قافيه کېږي ، خو چاربيته کښې اول سر مصرعې سره .

-4 څه چاربيتو کښې د 9,6 او 13 سېلابونو مصرعې هم وي خو عامو نظمونو کښې دا بحرونه نشته .

دَ عام نظم او چاربېتې تر مېنځه بيلتون

(دويم ليک)

5- اکثر چاربېتو کښې مطلع او بندونو او جوړونو کښې د مصرعو آخري دروند سپلاب په داسې طريقه سره بحر کښې راوړې شي چې زيات زور او طول واخلي ، او دغه ځای چې مونږ وگورو نو ټول حرکتونه د ”الف“ ”واو“ او ”ئي“ وي شايد دا ډول چاربېتې په ترنم او يا يو خاص طرز وئيلې او ليکلې شي . او دا کار ارادي طور کېږي د دغه زيات زور او طول د پاره په مصرعو کښې يو سپلاب کم پرېښودې شي ، او دا سپلاب په دغه زور او طول پوره کولې شي . دې د پاره ټوله مصرعه کښې د حرکتونو او زور ، ترتيب د شروع نه په داسې طريقه کولې شي چې آخر ته دا مدعا پوره شي .

6- څه چاربېتو کښې د سر مصرعې اکثر هم قافيه نه وي ، خو بندونو کښې آخر ته د جوړ مصرعې دوه دوه راوړې شي ، دا دوه مصرعې د سر دواړه مصرعو سره بېلې بېلې هم قافيه کړې شي . دا کار هم نورو نظمونو کښې نشته .

د 6، 9 او 13 سپلابونو بحرونه خو د چاربېتې ځانگړي بحرونه دي او دې کښې خو نورو نخښو يا نکتو ته ضرورت نه پېښېږي خو د 11، 12، 14 او 15 سپلابونو بحرونو چاربېتې دغه بيان شوو نورو نخښو يا نکتو کښې کومه يو ضرور لري (4 نمبر نه علاوه) او هم په دې بنياد دغه ډول نظمونو نه ځان بيلوي . نور هېڅ بيلتون نه لري دې کښې د آهنگ هېڅ کردار نشته ، په کوم خو بحرونو او وزنونو کښې چې دا چاربېتې ليکلې شوې دي نو دغه ته آهنگ وئيل يوه غټه غلطي ده ځکه چې دا وزنونه او بحرونه دي او په دغه بحرونو او وزنونو کښې نظمو نه او غزلونه هم شته دے .

دَ عامِ نظمِ او چارِبېتې تر مېنځه بيلتون

(دويم ليک)

اوس که موسيقارانو دغه چارِبېتو لۀ مخصوص طرزونه جوړ کړي دي نو هم پۀ دې طرزونو کښې کښې دَ دغه بحر او وزن نظمونو او غزلونه هم وئيلے کيدے شي ، هم دغه رنگې کۀ دَ وړاندې نه دغه بحر وزن والا نظمونه او غزلونه چا سندر غاړې پۀ کوم طرز کښې دَ ساز سره وئيلې وي نو پۀ دا طرز کښې دا واره چارِبېتې هم وئيلے کيدے شي کۀ دغه بحر او وزن او دَ موسيقۍ طرز له چا دَ چارِبېتې دَ آهنگ نوم ورکړو نو يو نوې مسئلہ به سر را اوچت کړي يعنې دغه نظمونو او غزلونو ته بيا خۀ نوم ورکولے شي ؟. دا کله هم دَ آهنگ کردار نۀ دے.

زما دَ دغه خو خبرو دَ پاره دَ چارِبېتو ، نظمونو او غزلونو دا خو نمونې وگورئ .

دَ عام نظم او چاربېتې تر مېنځه بيلتون

(دويم ليک)

هغه چاربېتې ، نظموه او غزلونه چې سره خپله کښې يو بحرونه او وزنونه لري ، خپل هئيت او وضع په نورو نخبو او نکتو کښې بيله ساتي .

دَ 11 سپلابونو چاربېتې ، نظموه او غزلونه چې په څلورم وزن کښې دي .

چاربېته

شين آتسين لوگه مې خېژي له خولي
بيلتون مې زړه زړه پورې انگار نيولې
لکه بلبل درپسې کرم واو پلې
جخت مې په تا پسې رېبار نيولې

درېيزه

چا راته وي چې د سپرلي ورځو کښې
هغه تر لرې گرځي ساگو پسې
ځکه پتې کښې مې شېرم وکرل

غزل

داسې مې رېژي د آرمان گلونه
لکه چې وي د بيابان گلونه
په اننگو کښې کتې جوړې لره
بنه دي هم دغسې خندان گلونه

دَ ټولو تقطيع

$$11 = \underbrace{3, 2, 1} + \underbrace{4, 3, 2, 1} + \underbrace{4, 3, 2, 1}$$

دَ عامِ نظمِ او چارِبتنِ تر مہنخہ بیلتون

(دویم لیک)

دَ 12 سہلابونو دریم وزن نمونہ:

(احمد دین طالب)

چارِبتہ

(سر)

دَ گبین نہ دِ شیرین دَ مخِ عرقِ دے
دَ نباتونہ دِ عدمِ کرہ قندونہ
چِ لیدلے مِ شاہ ستا دَ مخِ ورقِ دے
دَ زرگی پرہر مِ نا اخلی پوندونہ

نظم

لہ وجودہ ئِ دَ گلِ خوانی لوگے شہ
دَ چمنِ سروی ئِ خارِ شہ تر قامتہ
خاندِ مخِ نہ ئِ سپورمی ہم حیا کاندی
گورو زلفوتہ ئِ شپہ دہ ملامتہ

غزل

ستا چِ بلِ پۂ لر او بردِ بیلتون اور دے
بیا کابل او پپنسور پۂ لوگو تور دے
دَ جہان ، کۂ دَ جانان ، کۂ مِ دَ خان دے
ہریو غم زما دَ ژوند پۂ اوبو سور دے

دَ تولو تقطیع

$$12 = \underbrace{4, 3, 2, 1} + \underbrace{4, 3, 2, 1} + \underbrace{4, 3, 2, 1}$$

$$12 = ||| + ||| + |||$$

دَ عامِ نظمِ او چارِ بیتیِ تر مینځه بیلتون

(دویم لیک)

دَ 14 او 15 سېلابونو (وړومبې وزن) نمونې :

چارِ بیتیِ

(I)

زلفې دې جوړې کړې غړې لکه ماران دي
خوري پۀ سينه ټال چې چې دَ شمال بادِ نسيم شي

14 سېلابونه
وړومبې وزن

(II)

نۀ کوي صرفه زما دَ زړۀ پۀ غوڅولو کښې
وگوره نا ترسې چې ئې څومره ترازې دینه

15 سېلابونه
وړومبې وزن

نظمونه

(I)

څار شمه دَ تانه تۀ زما پښتونستان ئې
تۀ مې دَ نېکونو دَ غېرت او ننگ نښان ئې

14 سېلابونه
وړومبې وزن

(II)

اے زما وطنه ! دَ لالونو خزانې زما
ستا هره دره کښې دي دَ ټورو نښانې زما

15 سېلابونه
وړومبې وزن

غزلونه

(I)

اے دَ زړۀ سلطانه ! تۀ دَ زړۀ سلطان دَ چا ئې
ستا رنځوران ډېر دي وايه تۀ درمان دَ چا ئې

14 سېلابونه
وړومبې وزن

د عام نظم او چاربيټې تر مېنځه بيلتون

(دويم ليک)

(II)

خه به دا ژوندن وي چې بې ياره بې دياره وي
خوک خو چې ژوندي وي نو هم دغه خه د پاره وي

15 سېلابونه
وړومبې وزن

تقطيع

$$14 = \boxed{2, 1} + \boxed{4, 3, 2, 1} + \boxed{4, 3, 2, 1} + \boxed{4, 3, 2, 1} - (I)$$

$$15 = \boxed{3, 2, 1} + \boxed{4, 3, 2, 1} + \boxed{4, 3, 2, 1} + \boxed{4, 3, 2, 1} - (II)$$

د چاربتې قسمونه (Classification)

(دلیک دریمه برخه)

د چاربتې ډېر قسمونه دي ، دلته به د هغه قسمونو ذکر او کړم چې واضحه بېلگوت لري ، د دغه قسمونو نور ذېلي قسمونه هم شته خو دا ټول به زه په ټولگو (کلاسونو) وويشم نو پوهېدل به پرې آسان شي ، دا ټولگي (کلاسونه) به مونږ څخه شپږ راځي څه چاربتې د بحر او وزن د قاعدې حواله سره خپله وضع بيلوي . څه د سر او د بندونو د حجم او ساخت په بنياد بېلگوت لري او څه چاربتې د سر يعنې مطلعې سره د بندونو د تعلق ، قافيو او جوړونو د طرز په حساب ځانگړتيا لري . يو قسم د چاربتې داسې هم دې چې هغه سر يعنې مطلع نه لري او ټوله بندونه بندونه وي ، څه چاربتو ته نومونه ورکړي شوي دي او څه ته نه . دغه ورکړي شوي نومونو کښې اکثر موضوعاتي بنکاري خو دغه مونږ د چاربتې په قسمونو کښې نه شو شمارلې . په موضوع باندې د شعر د يو صنف هئيت او وضع نه بدلېږي ، دې د پاره نور څه لوازمات پکارېږي .

دغه قسمونو کښې يو چاربتو زنجيری ده ، او دغه چاربتو کښې ډېر قسمونه دي يو قسم بله چاربتو هم شته چې لږ غوندي بدلون لري نوره ټوله زنجيری ده ، په دغه وجه به دې ته د زنجيری ټولگي (کلاس) ووايم او ورومې دا بيان وکړم .

زنجيری چاربتو کښې يوه ټوټه (نيمه مصرعه) د 7 سېلابونو وي (کله 6 هم وي) دې پسې بله يوه ټوټه وي هغه بحر او وزن کښې وي . دې دواړه کښې يو يو لفظ (بيل بيل) په طور د قافيه نيولې شوي وي (ورستو د بند کړو د پاره) دغه دوه ټوټو پسې بيا بله پوره مصرعه وي ، هم دغه وزن کښې وي خو بحر کښې د 14 چپو وي (کله 15 هم شي) دغه پوره مصرعې پسې بيا بله پوه ټوټه وي دغه پوره مصرعې سره هم قافيه وي .

د چاربتې قسمونه

د ليک دريمه برخه

دا ټوټه په بحر کښې د هغه وړومبۍ ټوټو هومره وي ، د بندونو د جوړونې د پارو او صحيح پوهېدنې د پارو به دا سر يعنې مطلع درې برخو کښې وپشو . وړومبۍ ټوټه به اوله برخه کړو . دويمه ټوټه به دويمه برخه کړو او دريمه پوره مصرعه او ورسره هم قافيه ټوټه به دواړه يو برخه يعنې دريمه برخه کړو .

په دغه زنځيرۍ چاربتو کښې بندونه او د بندونو گړې د دغه سرد دې درې واړو برخو په لحاظ جوړولې شي يعنې په بند کښې اول گړه کښې وړومبۍ د سرد ټوټو هومره دوه ټوټې راوړې شي او دا ټوټې د بند په هره گړه کښې هم قافيه وي ، بيا د سرد پوره مصرعې هومره يو مصرعه راوړې شي او د سرد وړومبۍ برخې (ټوټې) سره هم قافيه کړې شي . د سر هغه وړومبۍ ټوټه هم ورسره تکرار د پارو راوړې شي . دغسې بيا دويمه گړه د سرد دويمې برخې (ټوټې) د پارو تياره شي او بيا دريمه گړه د سرد دريمې برخې (پوره مصرعه) د پارو سازه شي خو دلته ورسره هغه آخري ټوټه تکرار شي ځکه چې سر کښې هغه پوره مصرعه او دا ټوټه هم قافيه وي او يو برخه حساب شوې .

په بندونو کښې د گړو د پوره مصرعې نه وړومبۍ ټوټې کله کله درې درې واړې شي نو دا بيله زنځيرۍ شي . بيا دې کښې کله دا گړې برغې راوړې شي يعنې د بند د درې گړو په ځای شپږ گړې راوړې شي دغه اضافي گړې په بند کښې ځانله ځانله ټوټې لري او د سر سره هم قافيه بند والا کړو نه اول يو يو واړې شي ، دا هم يو قسم دے .

د چاربتې قسمونه

(د ليک دريمه برخه)

دغه ټولگي (کلاس) کبني يو هغه قسم چاربتې هم شاملوو کومې چې په سر او بندونو کبني تر ډېره حده د زنجيرۍ سره ملاوېږي ، خو لږ بدلون هم لري . دې ته نوم نه دے ورکړے شوے . د دې سر کبني وړومبۍ دوه ټوټې دواړه يو قافيه کبني وي او دې دواړو ته بندونو کبني صرف يو کره راوړے شي . بيا پسې د سر لويې مصرعې د پاره کره سازه کره شي خو دواړو نه اول يو کره وي ، دغه د بند په سر کبني وړومبۍ کره آزاده وي او ځانله د خپلې ټوټې سره هم قافيه وي . دغسې دې ټولگي (کلاس) کبني د زنجيرۍ څه څلور قسمونه راغله . دې نه علاوه يو بل قسم هم شته ، هغې کبني د بند دريمه يعنې آخري کره د سر د دريمې برخې سره هم قافيه وي او نورې کرې واره د سر ټوټو سره هم قافيه نه وي .

دويم ټولگي (کلاس) کبني به ستاري او يو بله چاربتې (د احمد دين طالب) حساب کړو . دا وخت دې ټولگي کبني دا دوه چاربتې دي چې بېخي ځانله ځانله جدا د بحر او وزن طور طبقه لري يعنې د بحر د تقطيع قاعده ئې جدا ده ، عامه نه ده . د دغه چاربتو خپل نور ډېر قسمونه هم جوړېدے شي او که داسې يو چاربتې په لاس راشي چې د هغې د بحر او وزن د تقطيع قاعده عامه نه وي نو هغې د پاره هم دا ټولگي خاص دے . دغه ستاري نوم که څه هم هئيتي نه بنکاري . دغه ډول چاربتو کبني څه پرده او سترشان وي نو کېدے شي دا نوم ئې ورته په دا سوب ورکړے وي خو خبره صرف د ستر او پردې نه ده ځکه چې دا ډول کومې چاربتې دي نو د دې د بحر د تقطيع قاعده بېخي ځانله ده . وزن خو څلورم دے ، او پښتو کبني څلورم سپلا نه وړاندې زور يا دروند والے نه شي انتقال کېدے ، خو دا وزن هم د دغه بحر د د منفرد سپتونو له سوبه بدل بنکاري ، نور وزن څلورم دے .

د چاربتې قسمونه

(دلیک دریمه برخه)

دا چاربتې په توتو توتو کبې بحر کبې دي. هره توتو کبې یو سېلاب (خلورم) دروند دے. دا بحر او طرز د رباعي دے.

هر سېت د 7 سېلابونو وي، د بحر د سېتونو دغه شکل د نورو ټولو چاربتو نه جدا دے. هم دغسې د احمد دين طالب يو چاربتو چې نوم خونه لري نو هغه هم د بحر د سېت يو جدا او ناویاته وضع لري يعنې د درې درې سېلابونو سېت دے او هر دریم سېلاب دروند دے. د وئیلو ئې يو جدا انداز جوړېږي. د نمونو او تقطیع په لیک (خلورم لیک) کبې به راشي. دا دواړه چاربتې په سر (مطلع) او بندونو کبې د شپږم ټولگي په طرز دي خو د بحر او وزن د تقطیع او سېتونو په حواله جدا دي. د يو چاربتې سېت د اووه سېلابونو او د بلې چاربتې سېت د درې سېلابونو دے. دغه ټولگي نه آخوا د نورو واړه ټولگو چاربتې د 4 سېلابونو سېت والا دي.

د نیمکې ټولگي چاربتو کبې د بحر او وزن قاعده يا تقطیع هم دغه ده خو هلته صرف دا مسئله ده چې يو چاربتو کبې بحر او وزن بدل شي.

د چاربيتې قسمونه

(د ليک دريمه برخه)

دريم ټولگي (کلاس) کښې نيمکۍ چاربيتې دي ، دا چاربيتې هم واضحه خدوخال لري ، سر کښې او بندونو کښې د مصرعو سره نيمې نيمې ټوټې لري او هم په دا وجه ورته نيمکۍ چاربيتې وائي نيمکۍ د اولسي شاعري يو بيل شعري صنف دے . دا ډول چاربيتې په دوه دوه بحرونو او وزنونو کښې هم وي او مختلف ترکيبونو په وجه پکښې دوه درې قسمونه دي . نيمکۍ چاربيتې ، نيمکۍ ، بگتۍ ، لوبه او سندره کومه چې اوسني څه شاعران د دغه ذکر شوو صنفونو په ډول ليکي او يو بيل صنف ئې بولي ، دا واړه د پښتو خپل د مستزاد نظمونو يو لويه حلقه ده .

څلورم ټولگي (کلاس) کښې سوره چاربيتې او کره بند چاربيتې دي . دا دواړه تر ډېره حده بماتلت لري . داسې نورې هم خو چاربيتې شته چې هغه هم د دغه ټولگي څخه دي سوره چاربيتې کښې سر څلور مصرعې وي ، جوړه جوړه هم قافيه وي ، يو بحر او يو وزن کښې وي بندونو کښې آخر ته د سر سره د جوړ مصرعې صرف دوه راوړې شي دغه دوه د جوړ مصرعو کښې يو د چاربيتې د سر د وړومبۍ جوړې سره هم قافيه کړې شي او بله د سر د دويمې جوړې سره هم قافيه کړې شي . کره بند چاربيتې کښې هم سر کښې څلور مصرعې وي خو د دې بندونو کښې هم ټولې مصرعې جوړه جوړه او کره کره سره خپلو کښې هم قافيه وي ، دا دواړه سره د دغه ي ډول نورو ډېرو چاربيتو د دغه څلورم ټولگي (کلاس) چاربيتې دي .

پېنځم ټولگي (کلاس) د هغه مختلف چاربيتو دے چې د هغې متعلق لا تعين پاتې دے ، دې ته به متنازعه ټولگي ووايو ، دې ټولگي کښې يو هغه چاربيتې دي چې شروع نه بندونه بندونه وي او سر يعنې مطلع نه لري او دويم پکښې هغه چاربيتې دي چې بندونو کښې ئې دوه مصرعې وي دې مصرعو سره ټوټې هم وي خو بيا هم متنازعه دي دا ټولې هم دې ټولې کښې گڼل ښه دي .

د چاربيتې قسمونه

(د ليک دريمه برخه)

شپږم ټولگي (کلاس) د پسر لوي دے ، دغه ټولگي (کلاس) کښې چاربيتې سر کښې دوه مصرعې لري يو وزن او يو بحر کښې وي څه هم قافيه مصرعې وي او څه خپله کښې هم قافيه نه وي ، اکثر هغه دي چې زمونږ د عامو نظمونو وضع لري هغه نظمو نه کوم چې د مسمط نظمونو په ډول دي . خو زمونږ هغه نظمو نه سرو نه يعنې مطلعې لري دغه ټولگي (کلاس) کښې يو خو هغه چاربيتې دي چې صرف چستې او روانې لري خو نور څه خاص بيلتون نه لري او دا چستې او روانې د دغه ډول په څه ډېر نظمونو کښې په نظر راځي .

بل هغه چاربيتې دي چې د سر د مصرعو سره سره د بندونو د مصرعو په بحر کښې يو سپلا ب کم لري او آخري دروند سپلا ب باندې زيات زور او طول والا ځانگړتيا هم لري دغه ټول قسمونه يو کلاس دے .

د ټولگو (کلاسونو) په شکل کښې د چاربيتو د قسمونو دا کار تر ډېره حده راغونډ ښکاري په بل صورت کښې دا کار سر ته نه رسي ، دا خو شپږ ټولگي (کلاسونه) شو خو حتمي به ئې بيا هم ونه گڼو او که نور څه لاس له راتله او بېخي بدلون ئې لرلو نو بل ټولگي (کلاس) جوړول هم گران نه دي . خو دا امکان د نېشت برابر دے او دا وخت هم دومره دي او که دغه ټولگو کښې د يو ټولگي مماثل کومه پاتې چاربيته په لاس راځي نو هغه به هم خپل ټولگي کښې و شمارلې شي يعنې د هغه ټولگي يو قسم به سپوا شي ، نوره خبره پوره ده .

نوټ: د ټپکېدار په کتاب چې همپش خليل صاحب چې کوم ليک کړے دے او هغې کښې ئې د "د پښتونخوا هارو بهار" کتاب يعنې جېمز ډار مستر پټر په حواله کومې چاربيتې او قسمونه بيان کړي دي نو هغه ټولې په دغه څه ټولگو (کلاسونو) کښې شامل دي .

د چار بېټو د ټولګو (کل سونو) نه څو

نمونې او د څېنې تقطیې

د لیک څلورمه برخه

ورومبي ټولګي نه یو زنځیری :

- (الف) ښکله شال په سر زما
 (ب) ښکلي پرې ګلونه دي
 (ج) ښکله ښکله خلک مې دیدن پسې شبکور دے
 ښکله تنګ ټکور دے

- (الف) ښکله شال زرین لرم
 ښکله سپین جبین لرم
 ښکله یو پېزوان دے په سرو شونډو مقرر زما
 ښکله شال په سر زما

- (ب) ښکلي زه بوسه ساتم
 ښکلي دنداسه ساتم
 ښکلي د مزې مې دواړه سرې شونډې لالونه دي
 ښکلي پرې ګلونه دي

- (ج) ښکلي یم باور وکړه
 ماته لږ نظر وکړه
 ښکله مې اوربل دے الوول په وروڅو خور دے
 ښکله تنګ ټکور دے

یو بند پوره شو او د غسې نور بندونه لږ د پر بدلون سره نور قسمونه .

د چار بېټو د ټولګو (کل سونو) نه څو

نمونې او د څېنې تقطیعی

(د لیک څلورمه برخه)

تقطیع :

$$7 \text{ سېلابونه} = \underbrace{\text{بنک، لے، شال، په}}_{1 \text{ سېټ}} + \underbrace{\text{سر، ز، ما، ؟}}_{2 \text{ سېټ}}$$

$$7 \text{ سېلابونه} = \underbrace{\text{بنک، لي، پرې، گ}}_{1 \text{ سېټ}} + \underbrace{\text{لو، نه، دي، ؟}}_{2 \text{ سېټ}}$$

$$\underbrace{\text{بنک، لے، بنک، لے}}_{1 \text{ سېټ}} + \underbrace{\text{خه، لک، مې، دي}}_{2 \text{ سېټ}} + \underbrace{\text{دن، پ، سې، شب}}_{3 \text{ سېټ}} + \underbrace{\text{کور، دے}}_{4 \text{ سېټ}}$$

نیمګړے

$$14 = 7 \text{ سېلابونه}$$

$$6 = \underbrace{\text{بنک، لے، تنګ، ت}}_{1 \text{ سېټ}} + \underbrace{\text{کور، دے}}_{2 \text{ سېټ}}$$

دا ټوټه 7 يا 6 سېلابونه دلته څه مسئله نه ده
اکثر برابروي الف، ب ټولو سره

په هند سو کېنې به داسې وي

$$(الف) \quad 7 = \underbrace{3, 2, 1} + \underbrace{4, 3, 2, 1}$$

$$(ب) \quad 7 = \underbrace{3, 2, 1} + \underbrace{4, 3, 2, 1}$$

$$14 = \underbrace{3, 2, 1} + \underbrace{4, 3, 2, 1} + \underbrace{4, 3, 2, 1} + \underbrace{4, 3, 2, 1}$$

$$(ج) \quad 6 = \underbrace{2, 1} + \underbrace{4, 3, 2, 1}$$

په هر سېټ کېنې ورومبې ورومبې سېلاب دروند دے، او دا د دې وزن دے
هم په دغه وزن کېنې د دې چار بېټې د بند ګرې تیارېږي.

د چاربتو د ټولګو (کلاسونو) نه څو

نمونې او د څېنې تقطیع

د لیک څلورمه برخه

دویم ټولګه (رباعي وزن او بحر والا) (ستاري) :

دا د څېرله کاهو مورچې د جنگ لري کا
يا د پښتون په قانون توري نه زنگ لري کا

مېچن ، ارت او گاني زارۀ اوزار ورکېږي
ريکارډ د بل د باجي ستا يکه زار ورکېږي
منگه رباب د حجرې سره د جنگ لري کا
يا د پښتون په قانون توري نه زنگ لري کا

او دغسې نور بندونه - هم د دغه بندونو د ترکيب ، طرز او گړو د شمېر په حواله نور ډېر
قسمونه د دغه ټولگي جوړېدې شي .

تقطيع

دا ، د ، څې ، بر ، له ، کا ، نو + مور ، چې ، د ، جنگ ، له ، ري ، کا = 14
سېلابونه 1 سېټ 2 سېټ

يا ، د ، پښ ، تون ، په ، قا ، نون + تو ، ري ، نه ، زنگ ، له ، ري ، کا = 14
سېلابونه 1 سېټ 2 سېټ

په هند سو کښې

14 = 7 ، 6 ، 5 ، 4 ، 3 ، 2 ، 1 + 7 ، 6 ، 5 ، 4 ، 3 ، 2 ، 1
سېلابونه 1 سېټ 2 سېټ

په نځنيو کښې تقطيع

14 = سېلابونه ||| ||| + ||| |||

هم دغه وزن کښې د بند گړې دي ، د اووه سېلابونو سېټ او هر سېټ کښې څلورم
سېلاب دروند دے .

د چار بېټو د ټولګو (کلاسونو) نه خو

نمونې او د ځېنې تقطیع

د لیک څلورمه برخه

دویم ټولګي دویمه چار بېټه (د احمد دین طالب):

سپېن بشرد د لبر دے سحر تازه = 11 سېلابونه

څوکېدار پرې بېدار زلفې مار زانګي = 11 سېلابونه

- سپېن رُخسار د دلدار پرې بهار وي تل = 11 سېلابونه
- دغه باغ د فراغ دے د زاغ و زغن = 12 سېلابونه
- په دربار څوکېدار ما سردار کره اول = 11 سېلابونه
- غم چراغ زړه سولاغ ناوري چاغ و چغن = 12 سېلابونه
- زه بېمار د گلزار ناقرار يم بلبل = 11 سېلابونه
- دور کره کاغ تور کلاغ بر دماغ کړي گُفتن = 12 سېلابونه

ما نوکر مقرر کره په دروازه
سپېن بشرد د لبر دے سحر تازه
څه پکار چې دوبار کړي چغار بانګي
څوکېدار پرې بېدار زلفې مار زانګي

تقطیع

سپېن ، بَ ، شَر + دَ ، دَل ، بَر + دے ، سَ ، حَر + تَا ، زَه

11 =

خو ، کي ، دَار + پَرې ، بې ، دَار + زَل ، فې ، مَار + زَان ، ګِي

11 =

په هند سو کښې

2 ، 1 + 3 ، 2 ، 1 + 3 ، 2 ، 1 + 3 ، 2 ، 1

11 =

په نځښو کښې تقطیع

11 = || + ||| + ||| + |||

د چاربتو د ټولګو (کل سونو) نه خو

نمونې او د څېنې تقطیع

د لیک څلورمه برخه

دریم ټولګي نمونې (نیمګۍ چاربتې) :

خوړې وړې دې زلفې په رخسار بنۍ شي
ورکوي د عطرو نم
بلبل وړپسې تل سر په چغار بنۍ شي
زړه مې شو قلم قلم

خوړې وړې دې زلفې په شمال کړلې نن
خوشبوئي شوه قاف تر فافه
غنچې د باغچې خزان پائمال کړلې نن
د بنائېست دې نه کړي لافه
جرګې د عاشقانو دې بد حال کړلې نن
چې بنکاره شوې له غلافه
ځان ماته د منصور هسې په دار بنۍ شي
ژروي مې ستا ستم

تقطیع

خو، رې، و، رې + دې، زل، فې، په + رخ، سار، بنۍ، شي = 12 سېلابونه

ور، ک، وې، د + عط، رو، نم = 7 سېلابونه

بل، بل، وړ، پ + سپې، تل، سر، په + چ، غار، بنۍ، شي = 12 سېلابونه

زړه، مې، شو، ق + لم، ق، لم = 7 سېلابونه

تقطیع په نڅېنو کښې =  12 سېلابونه

7 سېلابونه = 

د دې چاربتې د سر مصرعې او ورسره ټوټې بیل بیل وزن کښې دي .

د چاربيتو د ټولګو (کل سونو) نه څو

نمونې او د څېنې تقطیعی

د لیک څلورمه برخه

$$12 = 4 \quad 3 \quad 2 \quad 1 + \underbrace{4 \quad 3 \quad 2 \quad 1} + \underbrace{4 \quad 3 \quad 2 \quad 1}$$

سېلابونه

$$7 = \underbrace{3 \quad 2 \quad 1} + \underbrace{4 \quad 3 \quad 2 \quad 1}$$

سېلابونه

$$12 = \underbrace{4 \quad 3 \quad 2 \quad 1} + \underbrace{4 \quad 3 \quad 2 \quad 1} + \underbrace{4 \quad 3 \quad 2 \quad 1}$$

سېلابونه

$$7 = \underbrace{3 \quad 2 \quad 1} + \underbrace{4 \quad 3 \quad 2 \quad 1}$$

سېلابونه

هم دغسې ورسره بیا بند کښې مصرعه یو وزن (دویم) کښې او ټوټه بل وزن (دریم) کښې دي، د سر او د بند پوره مصرعې په اصل کښې د 13 سېلابونو دي ځکه چې آخري دروند سېلاب زور او طول زیات اخلي، په دا سوب به دا مونږ 13 او 7 حسابوو وزن ئې ښکاره باره جدا د دغه ټولګي کښې د دغه چاربيتې سره په لږه پر بېلتون نورې هم څو چلرېتې دي، لکه څه کښې د سر یو مصرعه وي او یو ټوټه وي ورسره او څه هغه دي چې یو سالمه مصرعه وي او دویمه ورسره په دوه ټوټو کښې مصرعه وي یعنې دویمه مصرعه ټوټه ټوټه وي

چرته چرته ئې وزن هم جدا وي لکه دا لاندې د دوه چلرېتو سرونه

ډاکه په کلي راغله لوډ سپیکر پکښې غږېږي
نن بیا چنده ټولېږي

1

د رزیلانـونه که "راشه" عزت غواړي
ځانله مصیبت غواړي، ورک شه بې شعوره

2

د چار بېتو د ټولګو (کل سونو) نه خو

نمونې او د ځېنې تقطیې

(د لیک څلورمه برخه)

د څلورم ټولګي نمونې :

(سوره)

(سر) د غم عمر مې تېرېږي بې له یاره
یقین نه د مې چې مې اوچ د سترګو نم شي
د مرض احوال مې ووايه رېبـاره !
که زما جانان زما سره همد م شي

(بند) د غم عمر مې تر تېره صدی تېر کړو
لا د پاسه پرې سپوا او ویشته کلونه
بېلتانه معاش زما زهر ، گند پر کړو
دا تلخې مې نه له خُلي ځي ، نه تالونه
که هر خو مې صبر جال له زړه چاپېر کړو
رانه غواړي لیل! ستا زلفې ولونه

(جوړ) په هېڅ رنگ به دې لار نه شم له درباره
که مې سرد عاشقی په تبغ قلم شي

کړه بند

(سر) ورېږي بم لکه باران پکښې
گرځي غازي افسر زمان پکښې
مینه پتنگ لري د ناره سره
خپږي لمبې د شالیماره سره

د چاربيتو د ټولګو (کل سونو) نه څو

نمونې او د څېنې تقطیعی

د لیک څلورمه برخه

خېژې لمبې ، د ګر زهار پکښې
 راضي د توپو دندو کار پکښې
 څوک د ټوپک سره ګرښت لګوي
 څوک په مورچه کښې د انامپت لګوي
 چا ايښې ګوتې په مار تېر باندې
 بار ټي چليزې په ان تېر باندې

(بند)

راغله دو ګره هندو ، سکان پکښې
 ورېرې بم لکه باران پکښې
 مومن ټکر وهي کفاره سره
 خېژې لمبې د شاليماره سره

(جوړ)

دغه ټولګي کښې هغه واره چاربيتې شاملې دي کومې چې سر کښې څلور
 مصرعې لري او دا څلور واره مصرعې يو بحر او وزن کښې وي ، ورسره
 بندونه هم بيا د دغه سر مصرعو په بحر او وزن وي .

د چاربتو د ټولګو (کل سونو) نه خو

نمونې او د څېنې تقطیې

د لیک څلورمه برخه

د پېنځم ټولګي نمونې:

(دوه ګرېزه)

کله وي تياره ، کله وي رڼا کله سيلی پکښې
کله وي ګلی پکښې ، کله وي باران

کله وي وریخ ، کله په ګلو کښې غنچې وینم
کله بيم باجې وینم
کله وي ځنگل ، کله غنم ، کله تیلی پکښې
کله وي ګلی پکښې ، کله وي باران

(بندونه بندونه)

ورو ورو بهر ګرې مخ له پانو ګله
غم خو مدام وي ، وصال کله کله
خدای دې شری ګرله په شال بدله
د ډول سرنا غرېدو شپه ده
د نوې ژوند د جوړېدو شپه ده

دوه ګرېزې ته متنازعه ځکه وایم چې د چاربتې په بند کښې دوه ګرې کافي نه دي او د بندونو دا که نوره ټوله هم د چاربتې شکل ده خو چاربتې کښې د سر یعنې مطلعې اهم کردار وي - د وزن ، بحر او قسم په حواله سره .

د چاربتو د ټولګو (کل سونو) نه خو

نمونې او د ځېنې تقطیعی

د لیک څلورمه برخه

د شپږم ټولګي نمونې :

(I)

نه کوي صرفه زما د زړه په غوڅولو کېنې
وګوره ناترسې چې ټي څومره ترازې دینه

نه کوي نظر ، نظر مې نه لګي شمکوریمه
شمع د سپین مخ که مخامخ له رنگ محاله کړې
تور کېنې دې د تورو سترگو تور بورا نه تور شومه
سره غنچه د سرو گلو به کله انعام ماله کړې
قېس په شان رسوا په قام کېنې قاف تر قافه چور شومه
ته به حیا شرم لا تر کومه له شغاله کړې
خارې دې گلونه ، گلزار ټي په خندلو کېنې
نه کوي صرفه زما د زړه په غوڅولو کېنې
ځکه دې شیرینې دواړه کوکې خربوزې دینه
وګوره ناترسې چې ټي څومره ترازې دینه

(II)

بله دا یو چاربتو-

شپه د عاشقو په صحرا خوښه ده
هم ټي شوګیر ، هم ټي ژړا خوښه ده

یا لکه د احمد دین طالب دا چاربتو-

هغه دم زما د زړه صبر تمام لاړو
مرور چې مې له غېږې دل آرام لاړو



شیرین یار یوسفزے

PUKHTO.NET